

likle Osmanlı hançerlerinde görüldüğü gibi yapan ustanın veya sahibinin adına, bazı âyetlere ve bitkisel motiflere rastlanır. Fildişi, kemik veya boynuzdan yapılan kabzalar yuvarlak başlıdır ve tepede vuruş sırasında başparmağın oturması için bir oyukluk, yanlarda da elin kaymaması için çakılmış kabaralar bulunur. Kın ve kabzalarda sevâdlı gümüş süslemeler hâkimdir. Kın üzerindeki bileziklere takılan halkalar vasıtasıyla kemere asılır.

BİBLİYOGRAFYA :

B. Kerestedjian, *Dictionnaire étymologique de la langue turque*, Londres 1912, s. 264; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 155; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 161; C. F. A. Schaeffer, *Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie occidentale*, London 1948, s. 526-527, lv. 300-301; J. W. Wevers, "Weapons (Dagger)", *IDB*, IV, 821-823; J. W. Charley, "Armour and Weapons", *NBD*, s. 83-84; C. G. Stone, *A Glossary of the Construction, Decoration and Use of Arms and Armour*, New York, ts., s. 198, 209, 310-314, 336; L. Bresneva, *The Decorative and Applied Arts of Turkmenia*, Leningrad 1976, tür. yer.; R. Elgood, *Islamic Arms and Armour*, London 1979, s. 23-24; D. Nicolle, *The Armies of the Islam 7th-11th Centuries*, London 1982, tür.yer.; J. Kalter, *The Arts and Crafts of Turkestan*, Stuttgart 1983, s. 88, 89; H. L. Peterson, "Dagger", *EBr*, VI, 984.

TÜLİN ÇORUHLU

HANDEŞ

Hindistan'ın batısında yer alan,
1373-1601 yılları arasında
Fârûkiler hânedamının
hüküm sürdüğü bölge
(bk. FÂRÛKİLER).

HANDJÉRI, Alexandre (1760-1854)

Türkiye'de
Hançerî Bey adıyla tanınan
Rum asıllı sözlük yazarı.

İstanbul'da doğdu. Handjéri lakabı, IV. Mehmed zamanında (1648-1687) sarayın özel hekimi olarak sultana yaptıkları hizmetlerden dolayı aileye hediye edilen bir hançerden gelmektedir. Romanya voyvodası seçilen Fenerli ailelerden olduğu için Handjéri'ye "prens" de denmektedir. Yaşadığı devirde Osmanlı kaynaklarında adı "Bükrüş beylerinden Hançerî Bey" şeklinde geçmektedir.

Sağlam bir öğrenim gören Handjéri başlıca Batı dilleri yanında Türkçe, Arapça ve Farsça da öğrendi. Oldukça zor şartlar altında bulunduğu resmî görevlerinin tarihlerini tesbit etmek güç olmakla be-

raber 1806'da önce altı ay kadar kalacağı Bâbîâlî baştercümanlığına (Ağustos 1806-Şubat 1807), 7 Mart-24 Temmuz 1807 tarihlerinde de III. Selim tarafından Rusya hâkimiyeti altındaki Boğdan voyvodalığına getirildiği anlaşılmaktadır. III. Selim'in hal'inden sonra tahta geçen IV. Mustafa zamanında (1807-1808) İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldı. 1815-1816'da ve 1818'de Eflak voyvodalığı için teşebbüse geçtiyse de 1819'da yapılan yeni bir düzenleme ile Handjéri ailesi böyle bir haktan mahrum bırakıldı. Gerekece olarak da Yunan isyanını hazırlayan Philiké Hetairia adlı ihtilâl cemiyetiyle gizli ilişkiler kurup ve hareketin liderlerinden Alexandar Ypsilanti'ye yardım etmiş olmaları gösterildi. Handjéri, 1821'de Yunan isyanı patlak verince ailesiyle birlikte Odessa'ya kaçtı. Rusya'da Novorossiysk genel valisinin yanında Doğu dilleri tercümanlığı yaptıktan sonra Moskova'ya yerleşerek 12 Haziran 1854'te ölümüne kadar orada yaşadı.

Handjéri, Türkoloji alanında *Dictionnaire français-arabe-persan et turc, enrichi d'exemples en langue turque avec des variantes et de beaucoup de mots d'arts et de sciences* (I-III, Moscou 1840-1841) adlı sözlüğü ile tanınmıştır. Üzerinde otuz yıldan fazla bir süre çalıştığı eserinin malzemesini, Fransız elçisi General Guillemillot'un tavsiyesiyle 1806 yılında toplamaya başlamıştır. Müellifin, İstanbul'da müslüman Türkler arasında doğup büyümesinden dolayı her yere rahatça girip çıkabildiği ve bu sebeple Osmanlı içtimâî hayatıyla ilgili geniş bilgi edinme imkânı bulduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı şairi ve nâsiri İzzet Molla ile de yakınlık kuran, hatta bir tesadüf sonucu onu intihardan vazgeçiren Handjéri'nin İzzet Molla ile birlikte *Târîh-i Vâssâf*'ı okuduğu, ayrıca onu Hâlet Efendi'ye takdim ederek ikbal kapılarının açılmasını sağladığı kaydedilmektedir. Eserinde, esas aldığı Fransız Akademisi sözlüğünün 1798 baskısındaki kelimelerin Türkçeler'i yanında Arapça ve Farsça karşılıklarını da veren müellif en çok Âsım Efendi'nin *Kâmus Tercümesi*'nden faydalanmıştır. Fransız Türkologu Thomas-Xavier Bianchi, uzun süre Avrupa'da rakipsiz kabul edilen *Dictionnaire français-turc* adlı sözlüğünü (Paris 1843-1846), özellikle Handjéri'nin eserinden istifade etmek suretiyle son şekline kavuşturmuştur.

Alexandre Handjéri eserinin önsözünde, edebiyatçılara olduğu kadar tüccarlara da faydalı olmak amacıyla sanat ve

teknik terimleriyle sözlüğünü zenginleştirmeye çalıştığını ve kitabının daha önceki sözlüklerden farklı özellikler taşıdığını belirtmektedir. Eserin "Fransızca-Arapça-Farsça-Türkçe sözlük" adını taşımakla birlikte yalnız Türkçe'yi esas aldığı, Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye pek çok kelime girmiş olmasından dolayı esere böyle bir isim verdiğini söyleyen Handjéri, kendisinden önceki sözlük yazarları içinde daha çok Meninsky'e yakın bir anlayışı benimsediğini açıklar. XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Osmanlı müelliflerinin kaynak olarak kullandığı eser daha sonra gelen sözlükçüler tarafından tenkit edilmiştir. Handjéri'yi eleştirenlerin başında gelen Şemseddin Sâmî, sözlüğü Fransızca kelimeler bakımından yetersiz bulduğu gibi bunların karşılıklarının da düzensiz bir şekilde verildiğini ileri sürmüştür.

İlk cildi neşredilmeden önce baskı örneği gözden geçirilmek üzere İstanbul'a gönderilen sözlüğün *Takvîm-i Vekâyi*'de tanıtımı yapılmıştır. Eser yayımlandığında Sultan Abdülmecid şahsı adına 200 nüsha ismarlamış, ayrıca Türk dili ve kültürüne yaptığı hizmetten dolayı Handjéri'ye hediye olarak mücevherle süslü bir kutu göndermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Fransevî*, İstanbul 1323, s. v; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 724-725; Fevziye Abdullah Tansel, "Keçecizâde İzzet Molla", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 133; A. N. Kononov, *Ocerk İstorii. Izuceniya tureckogo yazyka*, Leningrad 1976, s. 51; a.mlf., *İstoriya izuceniya tyurkskix yazykov v Rossii. Dooktybr'skiy period*, Leningrad 1982, s. 228; a.mlf., *Biobliograficeskiy slovar' otecestvennix tyurkologov. Dooktyabr'skiy period*, Moskva 1989, s. 243-244; Hüsrev Hâtemî, "Fransızca-Türkçe İkinci ve Üçüncü Devre Sözlükler (Hançerî ve Şemseddin Samî Sözlükleri)", *TT*, III/13 (1985), s. 71-72; Johann Strauss, "The Millets and the Ottoman Language", *WI*, XXXV/2 (1995), s. 206-208.

HASAN EREN

HÂNDMÎR

(خواندمير)

Gıyâsüddîn b. Hâce Hüâmîddîn
Muhammed b. Hâce Celâlidîn
Muhammed b. Hâce Burhânîddîn
Muhammed-i Hüseyinî Şîrâzî
(ö. 942/1535-36)

İrânlı tarihçi.

Doğum tarihi bilinmemekle birlikte *Ĥabîbû's-siyer*'i yazmaya başladığında kırk yedi kırk sekiz yaşlarında olduğu dikkate alınarak 879 (1474) veya 880 yı-

linda doğduğu söylenebilir. Yüksek seviyede idareci ve âlimlerin yetiştiği bir aileye mensuptur. Babası Hümâmüddin, Timurlu Hükümdarı Ebû Said Han'ın oğlu Semerkant hâkimi Sultan Mahmud Mirza'nın veziri idi; anne tarafından *Ravzâtü's-şafâ* müellifi Mîrhând'ın torunudur. Herat'ta dedesi Mîrhând'ın gözetiminde ve onun zengin kütüphanesinden faydalanarak yetişmiş, genç yaşta temayüz edip Ali Şîr Nevâî'nin himayesine mazhar olmuş, Abdurrahman-ı Câmî ve Kemâleddin Bihzâd gibi âlim ve sanatçıların katıldığı ilim meclislerinde bulunmuştur.

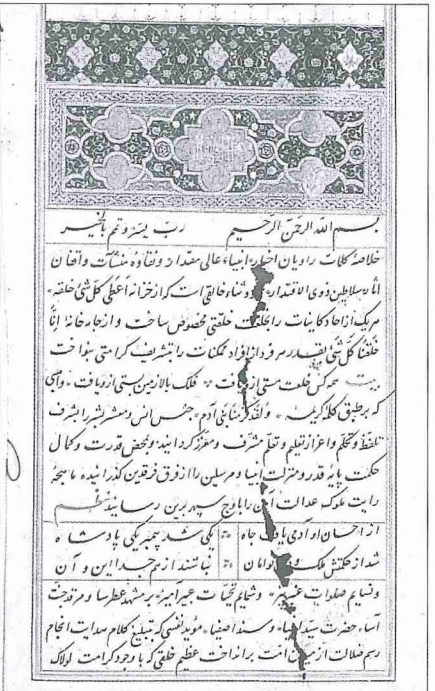
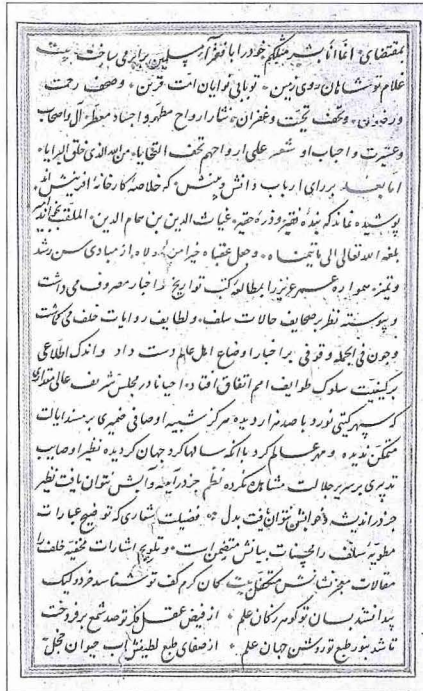
Hândmîr, Hüseyin Baykara'nın (ö. 911/1506) sağlığında oğlu Belh hâkimi Bedüzzaman Mirza'nın hizmetine girdi ve Kunduz hâkimi Hüsrev Şah'a elçi olarak gönderildi. Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonra büyük oğlu Bedüzzaman Mirza tarafından "sadr" tayin edilerek ilmî çalışmaları ve vakıf işlerini denetlemekle görevlendirildi. Şeybânî Han 913 yılı Muharreminde (Mayıs 1507) Herat'ı muhasara edince ulemâ ve şehrin ileri gelenleri, Özbek hâkimiyetini kabul ettiklerini bildiren mektubu kaleme almak üzere ona yetki verdiler. Hândmîr'in hazırladığı yazı, şehrin muhtesibi bulunan yeğeni Mevlânâ Osman tarafından Şeybânî Han'ın ordugâhına götürüldü. Hândmîr, Şeybânîler'in Herat hâkimiyeti sırasında da bir müddet makamını korudu. Şeybânî Han'ın Şah İsmâil tarafından mağlûp edilmesinden sonra Safevîler Herat'a girdiklerinde Hândmîr de şehirden bulunuyordu. Horasan'ın içine düşmüş olduğu karışık durumdaki endişelenerek 920 (1514) yılında Herat'ın doğusundaki Poşt (Peşt) köyüne çekildi ve eserlerini yazmaya başladı. Bu sırada Bedüzzaman Mirza'nın Safevîler'e sığınması ve Şah İsmâil'in de Osmanlılar'a yenilmesi üzerine Garcistan'da hâkimiyeti ele geçiren Bedüzzaman'ın oğlu Muhammed Zamân Mirza'nın ilgisine ve ihsanına nâil oldu. Daha sonra onunla birlikte Belh'e gittiyse de Safevîler'in artan baskısı yüzünden Kandeher'a geçmeye karar veren Muhammed Zamân Mirza'dan ayrılarak tekrar Poşt'a döndü. Ancak *Habîbû's-siyer*'i 927 (1521) yılında yazmaya başladığına göre bu tarihten önce yeniden Herat'a gelmiş olmalıdır. Aynı yıl içinde son hâmisî Mîr Gıyâseddin Muhammed'in öldürülmesinden sonra yine Herat'ta kalmaya devam etti. 933 yılı Şevval ayı (Temmuz 1527) ortalarında Kandeher'a, buradaki birkaç aylık ikametinin ardından Hindistan'a gidip Mev-

lânâ Şehâbeddîn-i Muammâyî ve Mirza İbrâhîm-i Kanûnî ile birlikte 4 Muharrem 935 (18 Eylül 1528) günü Agra'da Sultan Bâbü'r'ün huzuruna çıktı. Burada iltifatlarına mazhar olduğu Bâbü'r'ün 1529 yılındaki Bengal seferine katıldı, daha sonra da devamlı şekilde onun maiyeti arasında yer aldı. Bâbü'r'ün ölümünün ardından "emîr-i müverrih" unvanı ile oğlu Hümâyun'un hizmetine girerek onun yakınları arasında bulundu. Hümâyun'un Gucerât seferi sırasında vefat eden Hândmîr, vasiyetine uyularak Delhi'de Şeyh Nizâmeddin Evliyâ ve şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin mezarlarının yakınına defnedildi. Oğlu Emîr Mahmud da tarihle meşgul olmuş ve *Habîbû's-siyer*'e zeyil mahiyetinde bir eser kaleme almıştır.

Eserleri. 1. *Me'âşirü'l-mülûk*. Kronolojik sıra ile peygamberler, hükümdarlar, din adamları ve bilge kişilerin hikmetli sözlerini ihtiva eden eser Ali Şîr Nevâî'nin teşvikiyle 903 (1498) yılında tamamlanmış ve kendisine ithaf edilmiştir (yazma nüshaları için bk. Storey, I/1, s. 102). 2. *Hulâşatü'l-ahbâr fi beyâni ahvâl'l-ahyâr*. Yine Ali Şîr Nevâî adına 905 (1499-1500) yılında kaleme alınmış genel bir dünya tarihi olup yaratılıştan 875 (1470-71) yılına kadar ki olayları anlatmaktadır.

Eserin sonunda Herat'ın tanıtımı yapılmakta, şehrin dinî hayatı, dönemin âlimleri, sanatkârları ve belli başlı şahsiyetleri hakkında bilgi verilmektedir. Yazma nüshalarından biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olan eserin (Ayasofya, nr. 3190) çeşitli bölümleri yayımlanmış ve bazı Batı dillerine tercüme edilmiştir (bk. Storey, I/1, s. 103-104). Hândmîr altı ayda tamamladığı bu eseri için, "Ali Şîr Nevâî'nin himmeti olmasaydı altı yılda tamamlayamazdım" demektedir. 3. *Mekârimü'l-ahlâk*. 904 (1498-99) yılında yazımına başlanan ve Ali Şîr Nevâî'nin hayatını övgü dolu, süslü cümlelerle anlatan eser onun ölümünden (1501) sonra tamamlanmıştır (Storey, I/2, s. 795). 4. *Düstûr'l-vüzerâ'*. Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf'tan başlayarak çeşitli devletlerde vezirlik yapan ünlü kişilerin biyografilerini ihtiva eden bir çalışmadır. Hüseyin Baykara ve veziri Kemâleddin Hâce Mahmud adına kaleme alınan eser 906 (1500-1501) yılında tamamlanmış, 914'te (1508) yeniden gözden geçirilerek bazı ilâvelerle genişletilmiştir. Saîd-i Nefîsî tarafından yayımlanan kitabı (Tahran 1317 hş.) Harbî Emîn Süleyman Arapça'ya tercüme etmiştir (Kahire 1980). 5. *Nâme-i Nâmî (İnşâ-yı Gıyâsüddîn)*.

Hândmîr'in *Hulâşatü'l-ahbâr fi beyâni ahvâl'l-ahyâr* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3190)

Muhtemelen 927 (1521) yılında tamamlanan eser, önemli resmî yazışmalara dair örnekler ihtiva eden bir münşeât mecmuasıdır (yazma nüshaları için bk. Münzevî, III, 2122). Gottfried Hermann eser hakkında doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 6. *Habîbü's-siyer fî aḥbâri efrâdi'l-beşer*. Hândmîr'in seyyidler, kadılar ve sadrîların reisi olan Giyâseddin Muhammed b. Yûsuf-ı Hüseyinî adına 927'de (1521) yazmaya başlayıp onun öldürülmesinden sonra Safevîler'in Herat valisi Şamlu oymağından Durmuş Han'ın veziri Hâce Habîbullah-ı Sâvecî'nin adına 930'da (1524) tamamladığı umumi dünya tarihidir; ikinci ithaftan dolayı esere *Habîbü's-siyer* adı verilmiştir. Üç cilt olarak yazılan ve yaratılıştan başlayıp Şah İsmâil'in ölümüne (930/1524) kadar gelen kitapta Hândmîr'in, dedesi Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ*'da bahsetmediği bazı devletlere de yer verdiği görülür. Müellifin Hüseyin Baykara ve oğulları, Şah İsmâil, Bâbü, Hümâyün ve Şeybânî Han devrinde cereyan eden olayların bir kısmına bizzat katılması ve bazılarında şahit olması sebebiyle eser yazıldığı dönemin tarihi açısından önemli bir kaynaktır. Reşîdüddin Fazlullah'ın metoduna uyularak kronolojinin değil devletlerin esas alındığı kitapta, anlatılan her devrin sonunda o dönemin vezirleri ve diğer devlet adamları, seyyidler, nakibler, ulemâ, fuzalâ ve şairler hakkında geniş bilgi verilir ki bu husus Farsça tarih yazıcılığı açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Daha sonra gelen Safevî tarihçileri de bu usulü takip etmişlerdir. Damad İbrâhim Paşa'nın himmetiyle oluşturulan sekiz kişilik bir heyet tarafından (Halep Kadısı Mansûrfzâde Efendi, müderris Fasîhî Hasan Efendi, Dürribirâderi Sa'd Efendi, Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Mûsâ Efendi, Hâcegân-ı Dîvân'dan Nahîfî Efendi, divan kâtibi Fâiz Efendi, divan kâtibi Şurmî Efendi, Defter-i Hâkânî kâtibi Seyyid Osmanîye Ktp., nr. 4889) yayımlanmış (Bombay 1263, 1857; Tahran 1263 h., 1271/1855, 1276, 1333, 1353), ayrıca bazı Batı dillerine kısmî tercüme yapılmıştır (Storey, I/1, s. 107 vd.). Hândmîr'in oğlu Emîr Mahmud, 957 (1550) yılında esere Şah İsmâil ve Tahmasb dönemlerini ihtiva eden bir zeyil yazmıştır (*Târîh-i Şâh İsmâil ve Şâh Tahmâsb-ı Şafevî: Zeyl-i Târîh-i Habîbü's-siyer*, nşr. M. Ali Cerrâhî, Tahran 1375 hş.). 7. *Âşârü'l-mülûk ve'l-enbiyâ*. 931'de (1524-25) tamamlan-

mış olup *Habîbü's-siyer*'in özeti mahiyetindedir. 8. *Kânûn-i Hümâyûnî (Hümâyûnnâme)*. 941 (1534-35) yılında yazılan eser Hümâyün'un faaliyetlerini anlatmakta ve menkıbelerine yer vermektedir (nşr. M. Hidayat Hosain, Calcutta 1359/1940). 9. *Münteḥab-ı Târîh-i Vaşşâf*. Günümüze ulaşmayan bu eserin ilhanlı devri tarihçilerinden Vassâf'ın tarihinin bir özeti olduğu anlaşılmaktadır.

Hândmîr ayrıca dedesi Mîrhând'ın *Ravzatü's-şafâ* adlı eserine bir zeyil yazmış ve bu zeyli *Habîbü's-siyer*'e aynen almıştır. Abbas Azzâvî, onun *Cevâhirü'l-aḥbâr ve Ğarâ'ibü'l-esrâr* adlı iki eserinin daha olduğunu söyler (*et-Ta'rif bi'l-mü'errihin*, I, 226). Hândmîr'in eserlerinde yer yer bazı Farsça şiirlere de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hândmîr, *Düstürü'l-vüzerâ* (nşr. Saîd-i Neffîsî), Tahran 2535 şş., mukaddime; a.e. (trc. Harbî Emîn Süleyman), Kahire 1980, s. 9-61; a.mlf., *Habîbü's-siyer*, Celâleddin-i Hümâyî'nin mukaddimesi, s. 2-44; Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), I, 587; II, 386; Fırışte, *Gülşen-i İbrâhîm: Târîh-i Fırışte*, Kalkûta 1247/1832, I, 402; Çelebizâde Âsm, *Târîh*, İstanbul 1282, s. 360-361; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 96-98; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 101-109, 304, 1279; I/2, s. 795, 1091; Abdülhüseyn-i Nevâî, *Ricâl-i Kitâb-i Habîbü's-siyer*, Tahran 1324/1945; Abbas Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mü'errihin fî 'ahdi'l-Moğol ve't-Türkân*, Bağdad 1376/1957, I, 225-228; Münzevî, *Fihrist*, II/2, s. 1675 vd.; III, 2122; Safâ, *Edebiyyât*, IV, 303, 364, 376, 397, 403, 541-545, 586; Neffîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 240-241; Rypka, *HIL*, s. 434, 437; G. Hermann, *Der Historische Gehalt des "Name-yi nami" von Handmir* (doktora tezi, 1968), Universität Göttingen; Mehmet İpşirli, "Lâle Devrinde Teşkil Edilen Tercüme Heyetine Dair Bazı Gözlemler", *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri* (haz. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1987, s. 34, 36-37; Zeki Velidi Togan, "Hândmîr", *IA*, V/1, s. 210-211; H. Beveridge - J. T. P. de Bruijn, "*Khwândamir*", *EP* (Ing.), IV, 1020-1022.

İSMÂİL AKA

HÂNE

(خانه)

Osmanlılar'da bir nüfus ve vergi birimi.

Farsça'dan Türkçe'ye geçen hâne kelimesi "ev, bina, ikametgâh; aile; bir cetvelde veya şemadaki alt bölümler; dama ve satranç tahtasındaki karelerden her biri; tavla oyununda pulların üzerine konulduğu dilimler; matematikte sayılar sisteminde birler, onlar, yüzler" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bazı isimlerin

sonuna eklenerek postahâne, hastahâne, boyahâne, yemekhâne gibi kelimeler de türetilmiştir. Osmanlılar'da kanunnâmelerden anlaşıldığına göre hâne, "Emlâk kısmı satılsa, eğer hâne ve ger bağıdır" ifadesinde "ev"; "Dağda kestikleri odun için hânedan hâneye birer akçe alırmış"; "Hânedan birer nevgi yağ alalar" şeklindeki ibarelerde "vergi hânesi, vergi matrahi" anlamını taşır. Bunun yanı sıra tahrir defterlerinde çok sık rastlanan kelime "aile" karşılığı olarak kullanılmakta, bu sebeple Batı diillerine "feu, household, familie" şeklinde tercüme edilmektedir.

Vergiye esas olan bir maliye terimi özelliği de taşıyan hânenin kaç kişilik bir aileyi ifade ettiği meselesi tartışmalıdır. Bununla "avârizhâne" tabiri arasındaki münasebet de açık değildir. Osmanlı tahrir defterlerinde "hâne-i avâriz" başlığı altında vergi mükellefi erkeklerin sayısının, "hâne-i gayr-ı avâriz" içerisinde imam, müezzin, hatip, âmâ, müflis vb. vergiden muaf olanların kaydedilmiş olması, XVI. yüzyılda bir hânenin bir avârizhâneye eşit bulunduğu olur, fakat daha sonraki yüzyıllarda avârizhâne tabirinin farklı bir vergi birimi ölçüsü haline geldiğini gösterir. Sultanların ve emîrlerin vakıf arazilerinde oturanlar da 922 (1516) tarihli Biga Kanunnâmesi'nin sonuna eklenen bir listede avârizhâne olarak gösterilmiştir. Bunlar vergilerini devlete değil vakıf sahipleri adına mütevellilere ödemekteydiler.

Ömer Lutfi Barkan hâneyi yani aileyi beş kişi olarak kabul etmiş, bu teklif sonradan pek çok kimse tarafından benimsenmiştir. Bununla beraber hâne katsayısının bu miktardan daha az veya daha fazla olduğunu kabul edenler de vardır. Josiah C. Russell, XVI. yüzyılda İspanya Arapları'nın durumunu göz önünde bulundurarak Barkan'ın fikrini benimser görünmekte, ancak Venedik kaynaklarına dayanarak Osmanlı Devleti'nde hristiyan veya yahudi erkeklerin on iki-on dört yaşları arasında haraç ödemeye başladıkları gerekçesiyle 3,5 katsayısını ileri sürmektedir. M. A. Cook 4,5, Bruce McGowan, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Semendire sancağında 3,57, Segedin'de 4,59, D'Ula'da 5,26, Srem'de 6 katsayısını uygun bulmaktadır. Böylece hâne adedinin farklı sancaklarda değişik miktarlarda olduğunu belirtmektedir. M. Mehdî İlhan, kendi mahallî araştırmalarının sonucu Âmid (Diyarbakır) sancağında hâne mevcudu-